

Bács-Bodrog vármegye dualizmus kori nyomdászata (1867–1918)

Kis Krisztián Bálint

BEVEZETÉS

Száz éve ért véget a dualizmus kora. Az évforduló kapcsán bemutatjuk a korszak egyik legnagyobb területű vármegyéjének nyomdáit. A települések a műhelyalapítás időrendjében következnek.

ÚJVIDÉK

A vármegye első és a 18. században egyedüli officináját Emanuel Jankovics hozta létre 1790-ben. 1860-ig még öt nyomdát alapítottak, melyek közül kettő vizsgált korszakunkban is működött. Az 1856–1913 között üzemelő Fuchs-féle nyomdából 16 magyar nyelvű mű ismert.

Helytörténeti munka 1894-ből

Az 1860–1890 között termelő Görögkeleti Püspöki Nyomda egy szerb kiadványára leltünk.

A Popovics Testvérek 1870–1907 közt működő nyomdájából kilenc szerb és két magyar művet találtunk.

Pajevics Arzén nyomdája 1874-től üzemelt, két-két magyar és szerb műve ismert. A Szerb Nemzeti Társulat Nyomdája és az 1880-tól hét éven át termelő Dimitrovics-féle nyomda négy-négy kiadványára leltünk. Hirschenhauser Benő 1893–1917 között működő nyomdájának kilenc magyar és egy szerb kiadványa ismert. Jojkits Mladen nyomdája 1885-ben üzemelt. Pavlovits és Jocics nyomdája 1890-től termelt. Miletics Szvetozár 1890–1913 között működő „szerb nyomdájának” 19 művére leltünk, melyek közül csak egy magyar. Ivkovits György 1897–1914 között üzemelő nyomdájának 37 műve közül 17 magyar, egy német, a többi szerb. A Bresnitz nyomda 1899–1901-ben termelt.

A Friedmann-féle nyomda 1901–1914 között működött, egy műve ismert. Az 1904–1913 között üzemelő Branik Könyvnyomda Rt. húsz műve közt egy magyar, a többi szerb. Dokovics György nyomdája 1907-től 1909-ig termelt. A Natosevity Nyomda Rt. 1908–1913 között működött, 61 műve közül egy magyar, egy német, a többi szerb.

Jokovics György 1909-ben üzemelő nyomdájából egy magyar, egy német és két szerb mű ismert. A Merkur Könyvnyomda 1908–1914 között termelt. A Szerb Matica Nyomda 1908–1909-ben működött, egy magyar műve ismert. Friedmann Sándor nyomdája 1910-ben, Bradvánovics Koszta nyomdája 1911–1912-ben, a Könyvnyomdai Szövetkezet 1913-ban üzemelt. Az 1913–1914-ben termelő Gutenberg Nyomda és a Szövetkezeti Nyomda egy magyar és egy német műve ismert. Ognyanovics 1914-ben működő nyomdájából 16 szerb művön kívül egy magyart találtunk. Neupauer Ödön nyomdája 1914–1915-ben üzemelt. Az 1917-től termelő Újvidéki Hírlap Nyomda három magyar és egy német művére leltünk.

Nyomdajelölés nélkül 14 magyar és nyolc szerb mű jelent meg.

SZABADKA

A Bittermann-féle nyomda 1844–1907 között működött.

Dobai János, majd Szabados (Schlesinger) Sándor nyomdája 1871-től üzemelt. Sime Pertics, majd Székely Simon nyomdája 1880–1909 között termelt. A Fischer–Krausz Könyvnyomda 1890-től, Petrovits Dusán szerb nyomdája 1892–1895-ben, Blesits Vince nyomdája 1895–1897-ben, Braun Adolf

Kromolitográfia Szabadka (latinul Theresiopolis) címerével a város történeti monográfiájából (két kötetben megjelent 1886-ban és 1892-ben)

nyomdája 1897–1911 között működött. A Hungária Nyomda, elődeivel együtt, 1897–1913 között üzemelt.

Hirth Lipót és Társa Nyomdája 1900–1909 között, a Horváth-féle nyomda 1906-tól 1918-ig, a Szabadkai Nyomda és Hírlapkiadó Vállalat Rt. 1907–1909-ben, a Szent Antal

nyomda 1907-től, Szántó Lajos nyomdája 1907–1911 között, a Lipschitz-féle nyomda 1908–1915 között, a Szövetkezeti Nyomda 1908–1909-ben, Hirth Aladár nyomdája 1909-től 1918-ig termelt. A Bácskai Hírlap Lapkiadó Rt. Nyomdája 1911-ben, a Papíráruház Nyomdája 1912–1913-ban, Gandel István nyomdája 1914-ben, Grósz Sámuel nyomdája 1914-től működött. A korszak utolsó nyomdája Bossán Samu volt.

Az 1918-ig megjelent kiadványok két monográfiát töltenek meg.

BAJA

1867-ig négy nyomda jött létre. Schön Jakab 1845–1868 között működő nyomdájából egy mű ismert. Paul Károly 1851–1878 között üzemelő nyomdájából három műre leltünk. Nánay Lajos 1855–1914 között termelő nyomdájából 27 művet találtunk. Mederschitzky Ignác nyomdája 1858 és 1871 között működött.

Az 1869-től üzemelő Szilber-féle nyomda öt műve ismert. Az 1871–1898 között működő Streinitz Testvérek Nyomdájából kilenc műre leltünk. Jilk Gyula nyomdája 1876 és 1878 között üzemelt. Az 1887-től termelő Kollár-féle nyomdából 22 művet találtunk. Ifj. Wagner Antal 1897-től működő nyomdájából két mű ismert. Kazal József 1898–1913 között üzemelő nyomdájából 22 műre leltünk.

Rajkovits Károly ugyanekkor termelő nyomdájából egy mű ismert.

Az 1913-tól működő Corvin Nyomdából négy kiadványt találtunk.

A szerzői kiadások száma hat, a nyomdajelölés nélkül megjelent kiadványoké tíz.

ZOMBOR

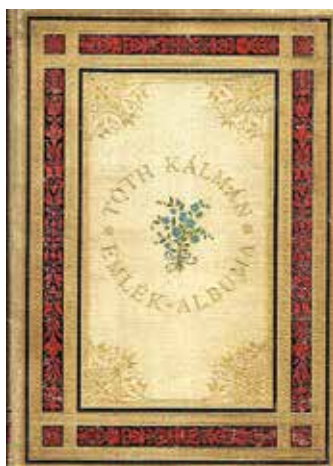
A vármegyeszékhely első nyomdája 1850-ben jött létre, egyúttal ez a leghosszabb életű is hét évtizedes tevékenységével. Innen, a Bittermann-féle nyomdából 85 mű ismert.

Wagner András nyomdája 1878-ban működött. Az 1881 és 1890 között üzemelő Nádasch-féle nyomda egy kiadványára leltünk. Szitár Salamon 1882-ben működő nyomdájából egy izraelita művet találtunk. Obláth Károly 1885–1914 között termelő nyomdájának 18 műve ismert. Hecht Márk 1886-ban működő nyomdájából egy műre leltünk. A Rubinstein nyomda 1893-tól 1895-ig, a Zombor és Vidéke Nyomdája 1896-tól üzemelt.

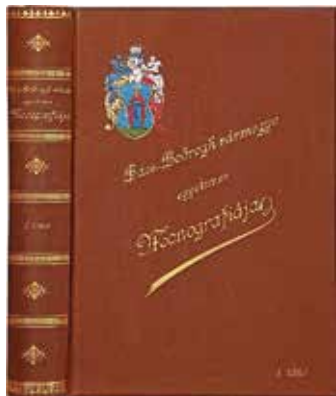
Kollár József 1901–1913 között működő nyomdájának hat műve ismert. Baits Vladimir 1902–1913 közt üzemelő

Széchenyi gyermekeknek szánt életrajza 1909-ből

Tóth Kálmán emlékalbumának díszkötése (megjelent Baján 1894-ben)

Bács-Bodrog vármegye monográfiája első kötetének díszkötése a Millennium évéből

nyomdájából egy kiadványra leltünk. A Hungaria Nyomda 1903-ban termelt. Az 1907 és 1913 között működő Bikár-féle nyomdából két szerb művet találtunk. Bosnyák Ernő 1907-től működő nyomdájából egy művet ismerünk. Gasz József könyvnyomdája 1910-től, a Bácsmegeyei Könyvnyomda Rt. 1914-ben üzemelt.

A szerzői kiadások száma hat, a nyomdajelölés nélkül megjelent kiadványoké 27.

APATIN

Szavadill József nyomdája 1872-től működött, két magyar és egy német műve ismert. Herzog Bertalan nyomdája 1884–1892 között, Gasz Mátyás nyomdája 1898-tól üzemelt.

Lotterer Antal nyomdája 1912-től termelt. Iskolai értesítője ismert.

ZENTA

Barcsy Zsigmond 1874–1884 között működő nyomdájából egy mű ismert. Fekete (Schwartz) Sándor nyomdája 1881–1915 között üzemelt,

Apatini tankönyv címlapja 1910-ből

15 művére leltünk. Bittermann Andor nyomdája 1884–1890 között termelt. Az 1890-ben létrehozott Klenóczky és Biró Nyomdából egy művet találtunk. A Zentai Hírlap 1893–1900 között működő nyomdájának három műve ismert. Kabos Ármin 1897–1910 között üzemelő nyomdájából nyolc műre leltünk. Kovacs-

vits Ottó 1898–1901 között termelő nyomdájából egy művet találtunk. Staub Ödön 1898–1909 között működő nyomdájának két naptára ismert. Klenóczkyné 1895-től 1900-ig üzemelő nyomdájából egy műre leltünk.

A Beretka-féle nyomda 1901–1912 között, Barna János nyomdája 1901 és 1909 között, a Plésity és Horváth Nyomda 1903–1909 között, az Összetartás Nyomda 1907–1909-ben, a Függetlenség Nyomda 1907-től, Biró János nyomdája és az Iparosok Szövetsége Könyvnyomdája 1908–1909-ben termelt. Molnár Sz. Vince 1908 és 1913 között működő nyomdájából három mű ismert. Politzer Sándor 1909-től 1913-ig üzemelő nyomdájából négy műre leltünk. A Szabadsajtó Nyomdából egy művet találtunk.

Nyomdajelölés nélkül hat mű jelent meg.

PACSÉR

A helyi nyomda 1878–1879-ben működött.

Zentai képeslap a városházával és a település címerével (1915 körül)

KÚLA

1879-ben két nyomda is létrejött, a Kúlai Könyvnyomda és Berkovits Márk nyomdája, mely 1913-ig üzemelt. Utóbbi kilenc műve ismert.

Csajági Bernátné nyomdája 1912–1913-ban termelt. Nyomdajelölés nélkül 5 mű jelent meg.

MAGYARKANIZSA (ÓKANIZSA)

A Schwartz-féle nyomda 1879–1904 között működött, egy műve ismert. Sebők Lajos nyomdája 1885–1892 között, Bruck P. Pál nyomdája 1893 és 1913 között üzemelt.

A Léderer-féle nyomda 1910-től termelt. Nyomdajelölés nélkül öt mű jelent meg.

ÓBECSE

Lévai (Löwy) Lajos 1879-től 1918-ig működő nyomdájából 18 magyar és egy szerb mű ismert.

Az első helyi nyomdász kiadványa 1910-ből

Az 1895–1907 között termelő Gavanszky-féle nyomda egy kiadványára leltünk.

Lux Mihály nyomdája 1906–1910 között üzemelt. Radoszávljevits Vladimir 1910-től termelő nyomdájából két szerb művet találtunk.

A szerzői kiadások száma négy, a nyomdajelölés nélkül megjelent kiadványoké öt.

(NÉMET-)PALÁNKA

Kristofek József nyomdája 1881 és 1906 között működött. Blázsek József nyomdájának egy műve ismert. Az 1907-ben egyesített Kristofek–Blázsek Józsefné nyomda három művére leltünk.

Csernicsek Imre 1905-től üzemelő nyomdájából húsz naptárat találtunk, köztük három szerb.

Egy szerzői kiadás ismert.

ÚJVERBÁSZ

Berkovits Márk fióknymdája 1884 és 1896 között működött.

A Boros-féle nyomda 1897–1912 között, a Verbászi Könyvnyomda 1898-tól 1914-ig üzemelt. Mindkét nyomdából két-két művet találtunk.

Kovács János nyomdája 1902–1909 között, Pfszter József nyomdája 1902-ben, Klingvart Róza nyomdája 1903-ban, Oberländer Fülöp nyomdája 1904–1907-ben termelt.

Nyomdajelölés nélkül két mű jelent meg.

HÓDSÁG

Pfszter József nyomdája 1885-től, Raab János nyomdája 1898-tól működött. Mindkét nyomdából egy-egy mű ismert.

TOPOLYA

Krämer Rezső 1887-től működő nyomdájából egy műre leltünk. Wilhelm Miksa 1894 és 1913 között üzemelő nyomdájából három művet találtunk.

Gaál István nyomdája 1907–1909-ben, Haitmann István nyomdája 1907–1913 között termelt. Nyomdajelölés nélkül két mű jelent meg.

ADA

Bittermann Andorné nyomdája 1890–1892-ben, Berger Adolf nyomdája 1893–1910 között, a Kamocsay és Kádár Nyomda 1898-ban, Vogel M. nyomdája 1898–1901-ben üzemelt.

Kollonits István nyomdája 1910–1913-ban termelt.

CSERVENKA

Spannágel Samu nyomdája 1890-ben működött, kiadványa egy filozófiai mű, melynek egyben szerzője is.

Welker Ádám nyomdája 1902-től üzemelt. Nyomdajelölés nélkül egy mű jelent meg.

ÓSZIVÁC

Özv. Löwy Miksáné nyomdája 1898–1903 között működött.

Sonnenfeld Ármin nyomdája 1903-tól termelt, egy német műve ismert.

TITEL

Blázsek József helyi nyomdája 1898–1902 között működött.

Czája Alajos nyomdája 1902–1909 között üzemelt. Szuboticski Szimo nyomdája 1907 és 1918 között termelt,

három műve ismert. A szerzői kiadások száma egy.

BÁCSALMÁS

Vogel M. helyi nyomdája 1901–1903-ban, Babágh József nyomdája 1903–1904-ben, Horváth Mátyás nyomdája 1905–1909 között, Hecht Géza nyomdája 1909–1911-ben, Nánay Aurél nyomdája 1910-től termelt.

SZENTTAMÁS

Gavanszky Szima nyomdája 1902–1903-ban, Klingwart Róza helyi nyomdája 1903–1904-ben működött. Marinov Szvetozár nyomdája 1904–1913 között üzemelt, egy szerb műve ismert. A Sendula nyomda 1904-ben termelt. Az 1914-től működő Szenttamási

Nyomda és a következő évben indult Rudadék-féle nyomda két-két szerb művére leltünk.

JÁNOSHALMA

Frankl Gáspár nyomdája 1904-től üzemelt.

ZSABLYA

Lux Mihály helyi nyomdája 1908 és 1913 között termelt.

BEZDÁN

Gasz József helyi nyomdája 1911–1913-ban működött.

A Guttemberg Nyomdából egy mű ismert.

BÁCSFÖLDVÁR

Bocsári Kálmán nyomdája 1913-tól üzemelt.

CSUROG

Plesztity Uros nyomdája 1914-ben termelt.

ÖSSZEGZÉS

A dualizmus kori Bács-Bodrog vármegye 25 településének 156 nyomdáját mutattuk be. A föllelt kiadványok száma a szabadkai nyomtatványokon kívül 650 (ebből 458 magyar, 177 szerb, 12 német és három latin nyelvű) mű.

IRODALOM

A szabadkai kiadványok bibliográfiája. [Két kötet.] Szabadka, 1988 és 1993.
Kis Krisztián Bálint: *Nyomdák, kiadók és könyvkereskedők Bács-Bodrog vármegyében (1867–1918).* In: *Cumania* 28. Kecskemét, 2018. 199–216.

